

SZEMLE

Az interperszonalitás problémájától az interkulturalitás etikájáig, avagy a *túliség* bővületében

A határok átjárhatóságáról. Szerk. Veress Károly–Gál László. Kvár 2006. 368 lap

Bár nagyon is különböző megközelítésekben, de a kultúra, az emberi lét, a világ mint életvilág és mint értelemösszefüggések egységének határait feszegeti a BBTE *Hermeneutika és kultúra*, valamint *A kommunikáció és az interkulturalitás filozófiai* mesterképző két tanévének válogatott tanulmányaiból nemrég megjelent tanulmánykötet. Az oktatói és hallgatói közös munka olyan eredményeként áll előttünk ez a válogatás, amelyben már nem csupán egyének és társadalmak, dimenziók, terek, eszmék és elvek szembesülnek, hanem a filozófia gyakorlatának, illetve alkalmazásának a különböző területei érintkeznek egymással, gyakran áttörve túlmerevedett diszciplináris kereteik fölött.

Mindamelllett, hogy a kötet szerkesztése látszólag nem igazol semmiféle tagolhatóságot, de a helyenként igencsak eróziós tematikai vonalvezetés két határozottan elkülöníthető részre osztható fel. Az első tematikai egység alá besorolható tanulmányok a nyelviség és a kultúra összefüggését célozzák meg, mindig is egy erőteljesen hermeneutikai horizontba beleágyazva. Ez lényegében azt jelenti, hogy többé-kevésbé a diltheyi hagyományok által inspirált gadameri filozófiai hermeneutika hatása alatt állnak, amelynek a keretei között az életvilág gondolata világgé szerveződik értelemösszefüggések egységeként interpretálódik.

Bevezetőként Veress Károly *Közelítések az értelmző vizsgálódáshoz* című tanulmánya széles körképét vázolja fel mindazoknak a lehetőségeknek, amelyeket a filozófiai hermeneutika közvetlen avagy közvetett szolgálói gondoltak át az interpretatív cselekvés kapcsán. Mindezek a megközelítések a dolgot magát már nem tárgyias valójá, hanem valamire- és valamiértvalóságá, azaz értelm felől leplezik le, ezáltal az értelem és a megértés problémáját hozva a vizsgálódás homlokterébe. Azonban a hermeneutikai kör értelmében már magánál Gadamer-nél egyértelművé válik az, hogy a megértés sohasem egy statikusan lezárt állapotot jelent. Megértés sohasem jöhet létre értelmezés nélkül, illetve az értelmezés sohasem függetleníthető teljesen a megértéstől, mivel lényege szerint minden interpretáció a megértésen mint *bennálláson*, mint múlt és jelen között zajló *hagyománytörténelem*en alapszik. Ezen gondolat mentén jut el Gadamer a megértés és az alkalmazás szoros kapcsolatához, amelyben a nyelviség értelemtartalmát véli felfedezni. A bevezető tanulmány ezt a hermeneutikai álláspontot szembeesíti Karl Mannheim tudásszociológiai, J. Habermas kommunikációelméleti, Paul Ricoeur strukturalista-semiotikai (stb.) meglátásával.

Ha a bevezető tanulmány a közelítések spektrumát adja, akkor Lippai Cecília tanulmánya megpróbál a fogalmiság mélyebb értelemi felé hatolni, feltárva az *inter*

(közi, köztes, köztesség, közöttiség) ontológiai, fenomenológiai és hermeneutikai interpretációját. Feltűnnek olyan új kifejezések, mint *interszubbektivitás*, *interakció*, amelyek értelemszerűen az *inter* hermeneutikai hatáskörébe bevonva már nyelvi köztességet jelentenek. A nyelv az, ami az azonosság és a másság között kapcsolatot teremt. Előtérbe kerül az interkulturalis dialógus kérdésköre.

A következő tanulmányok ugyanezen a nyomvonalon haladva, erőteljes gadameri hangsúllyal helyezik előtérbe a nyelv és a beszéd, a nyelv és a szabadság, a nyelv és a fordítás problémáját. Nagyonbízott két fő gondolat mentén rendeződnek az itt szóban forgó vizsgálódások: Gadamer *Igazság és módszer*nek „megélt együttléte” és a méltán sokat emlegetett Martin Buber *Én és Te* című művének alapfelfogata körül. Kivételt képez ez alól Majoros Enikő *A nyelv teremtő ereje* című tanulmánya, aki a derridai dekonstruktívizmus és a lévinasi interperszonalis fenomenológiai megközelítések keresztmetszetébe helyezi az *Én és Te* viszonyt. Ezáltal folyamatosan előtérbe kerül a *Másik*, míg a kommunikáció a *saját nyelvem* és az *idegen nyelve* közötti szabad játékká, élő egységévé válik.

Ezek a megfontolások megkerülhetetlenül egy etikai horizont felé vezetnek. Barabás Gyöngyvérrel a kultúrák közötti párbeszédhez etikai támpontokat keresve jutunk el addig a megfontolásig, hogy az interkulturalis viszonyokat úgy, mint a kommunikációt, feltétel nélkül etikai alapokra kell helyezni ahhoz, hogy – a többnyelvűség határára túlmutatva – maradandó értékékként állhasson és közvetíthessen a különböző etnikumok, vallások és kultúrák között. Ungvári Zrínyi Imre a tanulmánykötet egyik tengelyszövegében már határozottan *Az interkulturalis kommunikáció etikája* mellett foglal állást. Az interperszonalis fenomenológia, a kulturális identitás-teremtés és a kommunikáció hermeneutikája mentén eljut addig a felismerésig, mely szerint: „A Másik megértésének az önmegértés feltételévé tétele hatékonyan kiindulópont lehet nemcsak az önmeghaladás és az interperszonalitás általános elméletének a megalapozására, hanem a kultúrák közötti dialógus tulajdonképpeni értelmének a feltárására is.” Az interkulturalitás és nyelvesség problémáját *A magyar anyanyelvű diákok kétnyelvűségének logikai felmérése Erdélyben* című, Gál László és Péntek Imre által végzett kutatás összefoglaló tanulmánya zárja, amely már csak alkalmazott filozófiai szempontból is rendkívül érdekes lehet.

A kötet második részét alkotó tanulmányok elrugaszkodnak a gadameri hermeneutika és a szigorú értelemben vett nyelvesség bővületéből, egzisztenciális és ontológiai megfontolásokra váltva fel az interkulturalitás

hermeneutikai alapokon szervezett problémáját. Miután Balon Ruff Zsolt és Kubát Kinga által egy kitérőt teszünk a kognitív vallásfilozófia és az Umberto Eco-i szépírás rejtelmesebb területei felé, Király V. István *Az eutanázia, avagy a méltóság(á)hoz segített halál* című tanulmányában kíméletlenül felmerül egy olyan egzisztenciális és megkerülhetetlenül valószínűsítő probléma, mint a halál. A halálfenomén egy olyan határt jelent, vagyis hoz el az ember számára, amely éppen az átjárhatósága felől határolt. Bár a tanulmánykötet címe a határt és a határoeltságot az átjárhatóság szempontjai szerint próbálja meg körüljárni, Király I. éppen ennek a függvényében közelíti az eutanázia igencsak aktuális problémáját a halálhoz. Heideggerre hivatkozva felhívja a figyelmet az eutanázia lehetőség-mivoltára, és lehetőség-mivoltából fakadó kérdésességének ontológiai szerkezetére való tekintettel kitér a mércét: a halandó ember számára az eutanázia – létkérdés. A kegyes halál és a kegyes hazugság intézményének az egyenes szembeállítását igazolja, hogy az eutanázia éppen hogy a halál sajátos lehetőség-mivolta vonatkozás nélkülségének az egyenes és kimondott felvállalása.

Ehhez társul Sípós Erika *Heidegger és az eutanázia problémája* című tanulmánya, amelyben rendkívül érdekesen az arisztotelészi *phronészisz* fogalomhoz kapcsolja az eutanázia kérdését. A kötet két befejező tanulmánya társadalmi, ill. politikai színterek felé helyezi át a határok átjárhatóságának a kérdését. Nagy Tímea az identitás problémáján át eljut az európai identitás kérdéséig. Demeter M. Attila *Az etnikai/nemzeti kisebbségek kérdése a mai angolszász politikai életben és a magyar liberális gondolati hagyományban* című tanulmánya részletes bemutatást ad arról, hogy milyen párhuzamok is vonhatók a 21. századi magyar politikai gondolkodás egyes aspektusai és a korszerű mai angolszász kisebbségpolitika főbb irányadóinak felfogása között. A tanulmány

szerzője felveti a Hannah Arendt által is képviselt „klasszikus” republikánus nézőpontot, és annak liberális-nacionalista, ill. kisebbségi-nacionalista kritikáját tekinti át legfőbbképpen Will Kymlicka nyomán.

A kötetről általában elmondható, hogy elég szervesen kapcsolódnak egymáshoz azok a tanulmányok, amelyek megelőzik, vagy követik egymást, viszont a tanulmányok egésze mint szerves egység, nagy tematikai törések és elágazások miatt, az áttanulmányozása után elég nehezen áll össze tulajdonképpen értelemben vett egésszé. A tematikák azonban a határok átjárhatóságára való tekintettel kimerítően „összegzik” a megcélzott kutatási terület jelentősebb részeit.

Mivel azonban interkulturalitásról és kommunikatív cselekvésről esett szó, és tény, hogy egyre nyilvánvalóbban egy óriási kultúráközi konfliktus (az iszlám és a nyugati keresztény világ összeütközése) köré szerveződik a 21. századi ember történelme, tovább kell kérdeznünk a filozófia feladatára, de főleg az alkalmazásának lehetőségeire fordított erőfeszítések mikéntjének a valódi súlyára. Talán érdemes lenne figyelmet fordítani arra, hogy mit is tudna mondani az interkulturális kommunikáció üzenete egy olyan ember számára, aki éppen egy öngyilkos merénylet áldozataként vesztette el közeli hozzátartozóját (esetleg egyetlen gyermekét); mennyiben és miként befolyásolta a halál utáni létről való – és egyes gondolkodók szerint az emberrel egyidős – felfogás azt, hogy az emberölés még a nyugati keresztény kultúrában is csupán csak a számon tartott bűnök egyike; végül pedig hermeneutika és hagyomány fényében érdemes volna megvizsgálni kultúránként is, hogy az interkulturális agresszió napjainkban egyre virágzóbb tényére milyen mértékben hatnak életben tartó, mi több, talán szító hatással olyan jelenségek, mint a hagyomány és a múlt.

Sallai András

A kommunikáció mint az alkalmazkodás tudománya

Ungvári Zrínyi Imre: *Dialógus, interpretáció, interakció. Marosvásárhely 2005. 145 lap*

Ha szembesültünk már a kommunikációképtelenség problémájával, vagy valaha is úgy éreztük, mások idegensége feloldhatatlan számunkra, illetve az egymástól való különbözőség – nyilvánuljon az meg értékek, eszmék vagy érdekek mentén – kérdése foglalkoztatott bennünket, elolvasásra és főleg továbbgondolásra érdemesnek találhatjuk Ungvári Zrínyi Imre kolozsvári egyetemi oktató, filozófus legújabb tanulmánykötetét. A könyv egy idősebb és a szerző szerint főként a kelet-európai térségre jellemző életérzés adekvát megközelítésével próbálkozik, egy olyan életérzés körvonalzásával, mely az egymást megértés képessége, a kommunikatív kompetencia, a dialogikus attitűd elsajátítására való hajlandóság hiányában konstituálódik.

A könyv borítólapjának, címének, fülszövegének és bevezetőjének egymásra vonatkoztatása kritikát ígér, a kommunikációs érzékenység hiányának, az emberi visel-

kedés intézmények általi meghatározottságának és ebből fakadóan az interszubjektivitás sérülésének kritikáját. A különböző kommunikációs szituációkban, személyközi viszonyokban fellépő félreértésekre, egyeztetési képtelenségekre mintegy feloldási lehetőségként pedig a dialogikus attitűd, az interpretatív megközelítés és az interakció hatékony elsajátítását, illetve folyamatos alkalmazását javasolja a szerző. A borítólapon igencsak hangsúlyosan azt látatja, hogy egy irányított, „programozott” gépezet csavarjai vagyunk, és alázatosan nyikorgunk a Nagy Gépezetben. A borítólapon üzletembe-
rek, de mintha a Nagy Diktátor pártkatonáit látnánk, nyájasságuk elvakultnak és hamisnak tűnik. A hátlapon nyitott ajtó, és mellette egy üres szék. A fülszöveg pedig így hangzik: „Kommunikációs szempontból az intézmények az emberi interakciók időtálló formái, amelyek típusokba szervezik az emberi kapcsolatokat, és sajátos